

Prof. dr Vesna Rakić-Vodinečić

„VIŠAK ŽIVOTA“ – VOJINU DIMITRIJEVIĆU

„Humor i ironija su znak pameti i skromnosti onoga koji iznosi neku tvrdnju. On time pokazuje da je uveren da se služi najboljim argumentima, ali da njih odvaja od sebe, jer ne misli da je nepogrešiv i da nema neku bar sitnu manu. Ako je takav, sagovornici ga primaju kao ljudsko biće, sa simpatijama ili razumevanjem koji odatle proističu. U suprotnom, njegova uobraženost se postepeno pretvara u ograničenost a njegove patetične tvrdnje sve su neumesnije.“ (Vojin Dimitrijević, *Silaženje s uma*, Fabrika knjiga, Beograd, 2006, str. 278).

Pouzdamo znam da pišući o humoru i ironiji pristojnog i pametnog ljudskog bića, Vojin nije pisao o sebi. A stvarno – bio je takav. Vedrina, uz upornost i građansku hrabrost biće deo emotivnih sećanja onih koji su ga poznavali. Jasno predstavljen i lepo pisan teorijski opus ostaje svima koji žele da uče i čitaju. Patetiku i plitku „uozbiljenost“, ma kakve predznake da su imali – jednostavno je prezirao. Zato ovo sećanje na njega neće biti patetično.

„Kome to i čime to čovek mora da se ‘oduži’ zato što ima pravo na život, slobodu kretanja i što je zabranjeno da bude podvrgnut mučenju? *Jedina opšta pravna obaveza čoveka prema državi jeste da poštuje zakone.* Država je dovoljno moćna da ga natera na to poštovanje pretnjom sankcije, ali savremena država ne sme da ljudima u svojoj nadležnosti nameće pravne obaveze kojima krši njihova ljudska prava... U odnosu na državu, pojedinac je slab i ima pravo da se poziva na argumente protiv njene neobuzdane svemoći.“

Ovo su reči Vojina Dimitrijevića, zapisane davno, a ponavljane često. One čine suštinu njegovog teorijskog i aktivističkog shvatanja ljudskih prava. Vojin je bio među onim retkim pravnim piscima i profesorima koji ne koriste bezličnu pravnu retoriku: nikad ga nisam čula da je kazao „fizičko lice“, nigde nisam pročitala da je to zapisao. Govorio je i pisao: čovek.

Centralna naučna i profesorska tema Vojina Dimitrijevića bila su ljudska prava. Veliki deo života njegove i brojnih drugih generacija prolazio je sputan okruženjem neslobode. Slobodni um, a Vojinov je bio jedan od najslobodnijih pravničkih umova koji je istovremeno znao da poštuje pravila profesije, morao je razmicati tesne granice u koje su promoteri neslobode nastojali da ga smeste. I Vojin ih je razmaknuo. Slobodan um u dvadesetom i na početku

dvadeset prvog veka ovde, na Balkanu, aksiom je za gotovo nemoguću pomisao, da se o faktu i ne razmišlja. U jednom od svojih tekstova Vojin je pisao:

„Za sada je još uvek teško nepristrasno suditi o Balkanu... Prve, skoro automatske reakcije na ‘Balkan’, pa i sam termin ‘balkanizacija’, negativne su i nadmene i impliciraju neke pežorativne pojmove kakvi su bespomoćnost i pasivnost... Balkan je bio poprište čestih razmena stanovništva što je zapravo eufemizam za kolektivno proterivanje ljudi, koji su *de jure* ili *de facto* postajali stranci; takve razmene su opet, skoro uvek ugovarale zvanične vlasti.“

Sam Vojin nikad nije bio bespomoćan niti pasivan. I kad je znao da se ljuti na takve – bespomoćne i pasivne – razumeo je zašto su takvi. Kao bitne činioce odnosa države i čoveka na Balkanu, Vojin je odredio snagu etnonacionalizma, nacionalnu državu kao istorijsku neminovnost i naknadno naklemljeni „kolektivizam“. Biti slobodan na Balkanu, uprkos njemu i predstavi o njemu, biti slobodan u Srbiji, uprkos svemu, jedan je od ciljeva naučnog i životnog opusa Vojina Dimitrijevića.

Njegov način života je bio tako dinamičan, a interesovanja tako raznolika da izgleda gotovo neverovatno da ih je proživio samo jedan čovek u samo jednom životu. Naročito čovek koji nikad nije delovao užurbano, isplanirano, čak ni ambiciozno.

Kao centar njegovog rada, pravo ljudskih prava je velikim delom proizašlo iz njegove naročite ličnosti, iz onoga ko je on stvarno bio. U tom području pravnih nauka on je najviše pisao i odlučujuće je uticao na njegov razvoj – ne samo ovde, u Srbiji. Vojin je voleo ljude, zanimali su ga i kad nije bio spreman da se sa njima druži ili saraduje, nalazio je način da razume i one sa malo dostojanstva, pronalazeći ga nekako u njima, ma kako da se oštro suprotstavljao idejama koje su izicali, stavovima – profesionalnim ili političkim – koje su iskazivali. Dugo je bio profesor, ali nikad nije zauzimaio pozu uobraženog „dostojanstva“. Studente i mlade pravnike okupljao je oko sebe zanimljivim i važnim profesionalnim zadacima, privlačio ih je svojim suverenim znanjem i šarmom, zabavljao svojim nezlobivim gundanjem.

Još od vremena svojih prvih radova, Vojin je delao kao neko sasvim nov, kao *čovečanski* pravnik. Svojim shvatanjem i upornom promocijom ideje ljudskih prava, teško se zamerio tzv. *državotvornim* pravnicima. Upravo takvi, demonstrirajući razobručenu lakoću prava i države shvaćenih kao sila i moć, oterali su jednog od malo britkih i lucidnih pravnika Srbije sa beogradskog univerziteta. Vojin sebe nije hteo da doživi kao ičiju žrtvu. Okupljajući ljude oko sebe, dok su ih drugi rasterivali, uporno i sa vedrinom je gradió nove institucije – pominjem samo dve od mnogih: Beogradski centar za ljudska prava i Pravni fakultet Univerziteta Union – i sa žarom pisao, predavao, počavao.

Način na koji je postavio teoriju ljudskih prava i način na koji je poučavao svoje studente, tražio je od njega oštar i težak javni angažman. On ga je prihvatio sa građanskom hrabrošću, ali i samoironijom: „Moja struka je vezana za ljudska prava i trudim se da struku ne izgubim, trudio sam se i trudim se da ne izgubim retoriku struke. Nastojim da se zalažem za ljudska prava u svim uslovima, bez obzira na to koga vidim kao *protivnika*... Kad neko živi duže od svog oca na Balkanu, pa ako je još imao sreću da nije bio u zatvoru – što je slučaj sa mnom – onda su to za Balkan *viškovi* života i slobode i mogu se smatrati čistim čarom!“ (Dimitrijević, V., *Silaženje s uma*, str. 447).

U tom svom *višku života*, a njegov život je započeo 9. jula 1932. u Rijeci, Vojin je uradio mnogo. Bio je počasni doktor Univerziteta Mek Gil u Montrealu i Univerziteta Kent (Kenterberi). Osnovao je i vodio Beogradski centar za ljudska prava. Svoj naučni put započeo je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, gde je radio do 1998. godine, kada mu je brutalno uskraćeno da dalje radi, zbog protivljenja tadašnjem Zakonu o univerzitetu. Profesorski posao nastavio je i okončao na Pravnom fakultetu Univerziteta Union, a poslednji put je imao ispit dva dana pre smrti.

Bio je član Venecijanske komisije Saveta Evrope i član Stalnog arbitražnog suda u Hagu. Osnovao je Balkanski politički klub. Radio je i kao komesar Međunarodne komisije pravnika. Bio je predsednik Pravnog saveta Predsednika Republike Srbije, sudija *ad hoc* Međunarodnog suda pravde, predsednik Jugoslovenskog udruženja za međunarodno pravo, član Saveta za borbu protiv korupcije. Jedan je od osnivača Foruma za međunarodne odnose. Bio je potpredsednik Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija.

Objavio je stotine radova u renomiranim stranim i domaćim časopisima i izdavačkim kućama. Njegove knjige *Međunarodno pravo i ljudska prava*, *Međunarodni odnosi*, *Terorizam*, *Strahovlada*, *Silaženje s uma*, jesu ne samo nezaobilazno teorijsko gradivo, nego i lično svedočanstvo Vojina Dimitrijevića o osvajanju slobode i ljudskih prava u zemlji u kojoj oni izgledaju tek kao nedostižni ideal.

Van osnovne pravničke profesije, bio je član Srpskog PEN centra i predsednik Upravnog odbora Jugoslovenske kinoteke.

Bolje nego mi u Srbiji, to su priznali drugi, dodelivši mu orden Legije časti.

Vojin Dimitrijević je umro upravo 5. oktobra, zatvorivši – ne samo simbolično – krug poštene i odvažne borbe za čoveka u državi ustrojenoj protiv čoveka. Tu borbu je vodio dugo i uporno, bez ličnog interesa, poštujući protivnike i pravila igre. Bio je veliki čovek u maloj zemlji. Iza takve veličine, praznina ostaje dugo i često se oseti – praznina, kao gola hrid na kojoj se iznenada gasio svetionik.

Verujem ipak da varnice njegovog intelektualnog i emotivnog žara tinjaju u mnogima od nas – njegovoj intelektualnoj deci brojnih generacija, u svi-

ma koji su sa njim radili ili čitali njegove radove ili ga slušali. Vojinov *višak života*, uprkos njegovoj respektabilnoj životnoj dobi, doživljavamo kao teško podnošljivi *manjak u životima svih nas*.

Volela bih da sam umela ovo da mu nekako kažem. Ali, Vojin nije mario za iskazivanje zahvalnosti. Bojim se da bi to za njega bila samo patetika.

U ime brojnih generacija koje je oko sebe okupio, uprkos Vojinovom stalnom otporu prema izjavama pohvala i zahvalnosti, ne samo sada i ne samo u ovoj prilici, uspomena na Vojina jeste i biće duboka zahvalnost i istinska odanost. Kao i nezaborav.

Dostavljeno Redakciji: 20. novembra 2012. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 19. decembra 2012. god.